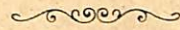

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ՇԱՐԱԲԵՐԹ

ԱԶԳԱՅԻՆ

ԳՐԱԿԱՆ - ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ - ԳԻՏԱԿԱՆ

ՎԱՐԻՉ - ՏՆՕՐԷՆ ԽՐԱԳՐԱՊԵՏ
ՀԱՍԲ. ՖՈՒԼԻՔԱՃԵԱՆ ՄԵՐ. ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ

Դ. ՏԱՐԻ, ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ ՔԻԻ 1

ՇԱՐԱԲ, 16 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1918

Ամենամեծ հանոյքով նոր շրջանի մեր առաջին էջը կը զարդարենք Պ. Ահարոնեանի նկարով : Պ. Ահարոնեան թերեւս մեր միակ գրագէտն է որ իր մէջ առաւելապէս կը մարմնաւորէ հայ տառապանքը : Իր գրական գործը վիշտի, հեծկըլտանքի, արցունքներու, սարսուռի հոսանք մըն է, որ գլխու պտոյտ կը պատճառէ, ցաւի երաժշտութիւն մը, որ մահը երազայնօրէն սիրել կու տայ :

Յաջորդ էջին մէջ մեր հիւրընկալած իր անտիպ մէկ գրուածքին մէջ իսկ տրտմօրէն կը բարախէ այս մեծ Հայուն եւ մեծ տառապողին սիրտը :

Հայկական Հանրապետութեան Ազգային Ժողովը երջանիկ է իր գլուխը ունենալով Պ. Ահարոնեան, որուն դիւանագիտական կարողութիւնը այնքան շեշտուեցաւ, որքան իր գրական տաղանդը սարսուռներ ցանած էր մեր հոգիին մէջ : Տառապանքով ձեռք բերած է ան իր քաղաքական եւ գրական փորձառութիւններու գիտութիւնը :

ՄԵՐ ԾՐԱԳԻՐԸ

Ընդհանուր պատերազմը, որ տիեզերքի բոլոր ազգերը արիւնով ողողեց, պատերազմը, որ ամբողջ տառապանքներու, դժբաղդութիւններու անհուն ուրականի մը մէջ գալարեց, կը վերջանայ, յոպնած, հեւասպառ:

Նոր հանճարեղ մարգարէ մը պէտք է ծնի, երգելու համար նոր Աստուածաշունչի մը մէջ, դարուս մարդկութեան տառապանքը: Համայնական աղէտը այնքան սուր, այնքան ճնշող և այնքան անաւոր է որ ո՛չ ոք պիտի կրնայ գիրքի մը մէջ ամփոփել ցեղերու և հոգիներու մաքառումը: Միլիոններով մարդիկ մեռան, ուղղամահակատին վրայ կամ ետեւը, հարիւրհազարաւոր այրիներով ու որբերով լեցուեցան տուները, սրբութիւններ քանդուեցան, արուեստի հրաշալիքներ ոչնչացան ու գրեթէ ամէն մարդ կրեց իր տառապանքի բաժինը:

Մտածումը շատ ճղճիմ, շատ չնչին կ'երեւայ այս դժբաղդ իրականութեան առջեւ:

1887էն ի վեր Կռուառի, Հօբէնսթէտի, Նիկոթի, Հարի, Հիւմպէրի, Ամբուի և ուրիշ բազմաթիւ գինուորական քննադատներու գուշակութիւնները վերջապէս կատարուեցան վերջին չորս տարիներու ընթացքին, և փակուեցաւ այսպէս նախազգացուած տիեզերական տուամին վիրջին վարագոյրը:

Անտարակոյս երեւակութենէ դուրս այս եղեռնը մարդկութիւնը կրկին պիտի դնէր զիրար թշնամանող, արհամարհող, վրէժխնդիր դիրքի մը մէջ, եթէ ան վերջանար հողի կտորի մը կամ գաւառներու տէրութենէ մը ուրիշ տէրութեան փոխանցումով միայն:

Այդպէս չեղաւ սակայն: Ու ատոր համար է որ երբ հոգիներս կը սառի մահաշունչ վայրկեաններէն, ու երբ սիրտերնիս կը կծկուի ընդհանուր վիշտին ազդեցութեան տակ, մեր նայուածքին մէջ կը վառի նոր կեանքի մը թարմ ու բեկբեկուն ճառագայթը: Մենք մեր տառապանքով, և զոհհանքով հիմը դրինք վաղուան սերունդին ապահովութեան:

Ազգերու դաշնակցութիւնը այլեւս վարկած մը չէ: Քաղակրթութենէ վախցող ազգերը և սուրին խելագարները, ուսման վարական ու ապակեղրոնացումի գրութիւնները կ'ընդունին, իբրև ազատարար գօտի, փոթորիկի բռնուած իրենց կառավարական նաւին:

Նոր աշխարհի խաղաղասէրը, Ուիլսըն, իր ուղղամտութիւն անհուն հոսանքով, կրցաւ մարդկութիւնը երջանկութեան եզերքի մը վրայ քշել: Ուժը, գերագոյն ուժը միայն կրցաւ դարձի բերել էմբէրիալիզմի յիմարները. թա՛նքը կրցաւ միայն չեղ ճամբաները քանդել, ու խաղաղ աշխատանքի, ընկերային ու սահմանադրական ճշմարիտ կարգերը վերահաստատել:

Երբ մէկ կողմէ տարիներէ ի վեր անիրաւուած,

չարչրկուած փոքր ազգերը իրենց արիւնի փոխարինութիւնները կ'ստանան, միւս կողմէ ամբողջ մարդկութիւնը կը մտնէ նոր դարազուլի մը մէջ, ուժով ցած՝ բուն քաղաքակրթութեան և հաւասար իրաւունքներու մեծ խտէտով:

Պատերազմը, ուրեմն, իր զարհուրելի և անաւոր երկունքով, նոր կեանք մը կը ծնի: Ու այդ կեանքը այս անգամ վերջապէս, մեզի կուտան ու կ'երաշխաւորեն նոր ու հին Եւրոպայի գիւանագիտական մարմինները:

Մարդկութիւնը երախտապարտ է անոնց:

Շատ դժուարին շրջանի մը մէջ կ'սկսինք մեր հանդէսին վերհրատարակութեան:

«Շանթ»ը դադարեցաւ, երբ պատերազմը գրիչին ու միտքին ալ սպառնաց: Այսօր կ'սկսինք վերհրատարակել զայն, որովհետև ազատութիւնը կը տրուի մեզի, Ահաւոր տարիին սարսափները և մեր հոգիին գալարումները պոռալու:

Այս շրջանը չի նմանիր 1909ի յաջորդող իբր թէ ազատութեան ու սահմանադրութեան շրջանին: Մեր վէրքերը աւելի բացուած, մեր վիշտերը և յուսահատութիւնները աւելի անզսպելի են այսօր:

Ամէնուս հոգիին մէջ կուտակուած տխրութիւնները սահման չեն ճանչնար: Այս շրջանը չի նմանիր ոչ մէկ շրջանի:

Անոր համար է որ երբ կը ժպտինք երջանկութեան մեծ վայրկեանին, յիշատակները սև ամպերու պէս կ'իջնեն մեր զուարթութեան վրայ:

Երբեմն կը խորհիմ թէ ո՞ճիր մըն է որ Հայը խնդայ: Եւ այս փոխանցումի ու ապահով խաղաղութեան ռոպէին, աւելի կը թանձրանայ մեր տխրութիւնը, հայուն անդարմանելի անհատական մեծ կորուստները յիշելով:

Անոնք որ մենէ շատերէն աւելի՛ իրաւունք ունէին ազատագրութեան խելայեղումը ապրելու, անոնք որ աւելի՛ տառապեցան, աւելի՛ մտածեցին, անոնք որ, կը կրկնեմ, աւելի՛ իրաւունք ունէին ուղղուած ծաղիկի մը յանկարծ ծլարձակումը տեսնելու, այս աշխարհին չեն պատկանիր այլ ևս:

Երբ, այսօր, թերթերնիս մամուլի կը յանձնենք, անկարեկիր վիշտ մը կը դողացնէ մեր հոգին: «Շանթ»ի արժէքաւոր աշխատակիցներէն մեծագոյն մասը գոյութիւն ունենալէ դադրած է:

Արհաւիրքին լծուած, անոնք հեռացան Պոլիսէն, բաժնուելով իրենց սիրելիներէն, ու անստուգութեան, վախի, զրկանքներու մրրիկի մը մէջ, մէկ բանտէն միւսը պտղացուցին իրենց տառապանքը, մինչև որ հրաման մը՝ վերջ դնել տուաւ իրենց դժնդակ կեանքին:

Երբ 1911ին «Շանթ»ը կ'սկսէինք հրատարակել, մեր ծրագիրը պարզող քանի մը տողերու մէջ կը գրէինք նաև .

«Ժամանակն հասած է որ դիմենք գեղարուեստի հանգրուանին, ստեղծենք նոր միջավայր մը, ուր Արուեստին գաղտնիքները քողամերկուին, և ուր քաղաքական ու ազգային մոլեգնոտ կռիւներէն յոգնած մեր ուղեղները անդորրին պահ մը :»

Տիեզերական աղէտին մէջ, մասնաւորաբար մեր ազգին ապրած դարհուրելի օրերէն վերջը, պարզապէս ծիծաղելի պիտի երևար, գէթ հիմա, զուտ գրական-գեղարուեստական օտկանի մը գոյութիւնը, ինչպէս էր այն ատենուան «Շանթ»ը :

Գրական-գեղարուեստական բաժինները պահելով, «Շանթ», սգաւոր, այսօր պիտի նուիրուի ազգային նոր ծրագրի մը : Ան Հայուն թերթը պիտի ըլլայ այլ ևս, ո՛չ թէ միայն հայ մտաւորականին թերթը :

Պիտի ջանանք անկարելին փորձել, ցոյացնելու համար հայուն տաժանքոտ կեանքը, իր ամէնէն պակօցիչ մանրամասնութիւններուն մէջ :

Պիտի հրաւիրենք կատաղութեան փոթորիկէն հրաշքով ազատած մեր հազուագիւտ գրողները, որպէս զի վերջին դարու հայ-ազգային պատմութիւնը գրեն, մանրամասնօրէն, իրենց անձնական պատմութիւններովը :

Ամէն հայ վիշտ մը, արցունք մը ունի իր աչքերուն մէջ : Ամէն հայու վիշտ ու արցունք տարբեր է, թէև մէկ աղբիւրէ կը բղխի :

Ուրեմն տառապողները թող այս էջերուն դիմեն, որպէս զի Մեր Արիւնոտ Պատմութիւնը գրուի :

Չի կարծուի թէ շարունակ պիտի լանք այս էջերուն մէջ : Ո՛չ, մենք այս թերթը հայ տառապանքին նուիրելով, նպատակ չունինք բնաւ արցունքի երաժշտութիւնը երգելու աշխարհի ականջին, որ արդէն խուլցեր է տիեզերասաստ սպանդին խողխողումի ձայներէն :

Այլ ևս չպիտի լայ Հայը : Քանի որ ասկէ վերջը ան ալ իրրեւ անդամ, իր տեղը պիտի գրաւէ, ազգերու դաշնակցութեան մեծ ընտանիքին մէջ : Այլ ևս մենք ամէնքս պէտք է մէկ նպատակ հետապնդենք . փակուած երկիրը վերանորոգել : Ամէն հայ պէտք է իր կարողութիւնը սպառէ : Պէտք է քամենք մեր ուժերը, որպէս զի լեցուի՝ պարպուած երկիրը :

Ամէնքս ալ պէտք է աշխատինք Հայրենիքին համար :

Պէտք է մեր ճիգը միայն ձգտի դէպի այդ գերագոյն նպատակը :

ՄԵՐՈՒԺԱՆ ԳԱՐՍԱՄԵԱՆ

Ե՛Ս ԵՄ!

Մի յուզիր, սիրտս . կրծքիս տակ մի հին հառաչանք է եռում, որպէս փոթորիկն այրի մէջ պրկւած . այն ես եմ շղթայել . մի՛ նայիր հոգուս . գլուխդ կը շաղւի, անդունդ է այնտեղ, ուր տառապանքն է եռում ծովի պէս խոցւած գաղտնի մռնչիւններով :

Ակունքերիս տակ ցատումս եմ փշրել և Յոյսիս գրանիդէ ժայռերին յենած՝ հայեացքիս խոցը հրաշէկ նետի պէս, ես արշալոյսի սիրտն եմ մխրձել :

Տառապանք և կսկիծ, մոխիր ու աւեր, արիւն ու արցունք ողջ իմն, իմն են . և լացողների համար, բոլոր լացողների՝ ժպիտս ունիմ անհուն ու յամառ, որ տակաւին անծանօթ մի Արշալոյսի մի հպարտ ցոլքն է իմ շրթունքներին, որ պիտի գայ, պիտի գայ . . . :

1918 Սեպտ. 4. Պոլիս

Երվանդ Կարամանլի

ԵՐՁԱՆԿՈՒԹԵԱՆ ԳԱՂԱՓԱՐԱԿԱՆԸ

ԿԵԱՆՔԵՐՈՒ խօսական վազքը անուրանալի է թէ դէպի երջանկութիւն կը դիմէ: Եթէ երբեք կարելի ըլլար, որ ամէն կիրքեր մարէին մարդկային կուրծքին տակ, համաշխարհային հոգեբանական անդամայութեան մը ազդեցութեան ներքեւ, երջանկութեան կիրքը անոնցմէ միակ վերապրողը պիտի ըլլար:

Արգոնաւորդները ոսկեգեղմը փնտռեցին. մարդկութեան ոսկեգեղմը երջանկութիւնն է: Աշխարհի խաչատուած ճամբաներուն վրայ մարդկային ըստուերները կ'անցնին ու կը դառնան. օրհասական կեանքերու հռչակներ, ծիծաղի քրքիշներ, լացի կոծեր, գոհունակութեան ժպիտներ, պարտութեան հեկեկանքներ, ու յաղթանակի ազաղակներ զիրար կը հրմշտկեն, իրարու տեղ կը բռնեն: Ոմանք ոսկիէն, ուրիշներ տիղմէն, ոմանք սէրէն և ուրիշներ տոբիէն կը կարծեն ծծել երջանկութեան փափաքուած շիթերը: Դահիճներ՝ նահատակներու արիւնէն, և մարտիրոսներ տառապանքէն ու սիրուած տանջանքներէն կը խմեն զայն: Եւ չկայ մարդ մը, որ տառապանքը սիրած ըլլայ տառապանքին համար:

Կեանքի յաւիտենական ճամբորդութեան միջոցին եթէ բարձրագոյն իտէալով գինովցած մարդիկ կը նախընտրեն տառապանքի ու անձկութեան դերբուկները, պատճառը այն է, որ անոնք ինքզինքնին կարող կ'զգան այդ ճամբաներուն խելայեղող անդունդներուն եզերքը աւելի շատ երջանկութիւն վայելի: Անոնք կը նմանին Ալպաններուն կատարը հարթալայ ծաղիկը հաւաքողներուն: Լիոնի մարտիրոսագրութիւններու ոսկեքլբուկը կազմող Պլանտին տրուած չարչարանքներէն չի յագենար, և միշտ աւելիին տենչանքն ու խնդրանքն ունի, աւելի երջանկի ըլլալու համար:

Վարդապետուած յոռետեսութիւնն անգամ չափազանցուած ձեւն է երջանկութեան վարդապետութեան: Նիչէ երջանկի է իր կէս-արուեստակուած յիմարութիւններուն մէջ. և Շոբէնհաւր, որ կեանքի նողկանքը կը քարոզէ, և անձնապանութեան ներքողը, հակառակ իր հայրենասիրութեան, կը փախչի գինուորութենէ և պատերազմի առթելիք հաւանական մահէն, և իր ընկերներուն համար սուր կը գնէ. իսկ իր կեանքը կ'անցնէ թատրոններու և երեկոյթներու մէջ զբօսնելով...: Ոչ ոք կը հաւատայ թէ մարդիկ կեանքեր կը ծնին մի միայն անոնց մեռնիլը տեսնելու հրճուանքը վայելելու համար:

Կեանքերու նպատակը երջանկութիւնն է ու պիտի մնայ այնպէս: Եւ անոնք որ երջանկութիւնը գիտութեան մը վերածելու նախափորձը ըրին, Բաուպլէն մինչեւ Ժ. Ֆինօ, կ'ընդունին, թէ երջանկի ըլլալը ո՛չ միայն մարդուն իրաւունքն է, այլ և պարտականութիւնը: Այս սկզբունքը երջանկութեան գիտութեան ամենէն տիրական վարդապետութիւնը պէտք է նկատել:

Մարդ կրնայ երջանկի ըլլալու իր իրաւունքէն հրաժարիլ, սխուր կամ գերագոյն վայրկեանի մը մէջ. բայց երջանկի ըլլալու պարտականութիւնէն հրաժարելու իրաւունքը անհատին չէ՛ տրուած: Պարտքը ընկերութենէն տրուած աւանդ մըն է, և մէկը չկրնար զայն ոտնակոխել առանց ընկերութեան հետ խզուելու: Ellen Key իրաւամբ դիտել կուտայ մեզի. «Ան որ ժանտատենդէ բռնուած է, դժուարաւ կրնայ իր դրացին խնամել: Բարեկարգիչ մը, որ իր անհատական երջանկութեան անտարբեր՝ յաւակնութիւնը կ'ունենայ որիչներուն երջանկութիւն հայթայթելու՝ կը նմանի կոյրի մը, որ պիտի ուզէր աչք ունեցողները առաջնորդել»: Եզրակացութիւնը շատ յստակ է և որոշ. «Ով որ երջանկի չէ եղած, կ'ըսէ ժան Ֆինօ, թերացած է իր պարտականութիւններուն մէջ»:

Անձնասիրութիւն մը չէ քարոզուածը: Այլասիրութեան բարձրագոյն յայտնութիւնն է միայն: «Քու ընկերդ քու անձիդ պէս սիրես» աւետարանական պատուէրին ամբողջական ու քրիստոնէական գործադրութիւնն է պահանջուածը: Եւ այն դարերն ու մարդերը միայն մեծ կոչուելու արժանի են, որոնք կրցած են իրենց ապրած ժամանակին ու ապագային վրայ երջանկութեան պուտ մը լոյս կաթեցնել:

Երջանկութեան փափաքը տիեզերական է, իսկ անոր տիրանալու համար գործածուած միջոցներուն կիրարկումը, համամարդկային սխալ մը, աւա՛ղ: «Աստուծոյ քաղաւորութիւնը մեր մեջն է» Քրիստոսի խօսքը երբեք այսքան սխալ չէր ըմբռնութեան վիճակ մըն է մարդու համար, երջանկութիւնը ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ հոգեին զգացուած, վայելուած երանութիւն մը միայն: Եւ այդ երանութիւնը մատչելի է ամենուն, արեւի լոյսին սարապէս: Աշխարհի ամենէն մեծագոյն ապրելակերպերը անոնք են, որոնք իրենց երջանկութիւնը ազդեցութիւններու հետ, փոխանակ իրենց ներսը փնտռելու զայն: Աշխարհի ապրելակութեան մեծագոյն պատճառը այս սխալին մէջ միայն փնտռածանօթութիւն ունի արտաքին մարդ շատ աւելի քան իր անձին նկատմամբ: Մարդերու անհուն վիճակին ենթարկուած է. անոնք կը նմանին այն ունեցող սկիւրի հանքերէն անտեղեակ, աւելի հեռւանկութեան ըմբռնումին հանքեր փորելու: Երջանկութեան ըմբռնումին սխալը մարդկային ապրելակութեան ծնունդի պատճառն է եղած. և ստեղծած է ընկերութիւններու մէջ բարքերու այն ահաւոր անկումը, որ իրեն հաւասարը չունի: Երջանկութիւնը նիւթական պայմաններէ անկախ, մարդկային բարոյականին հետ կապ ունեցող

Handwritten notes and signatures at the bottom left of the page.

վիճակ մըն է: Երջանկութիւնը կ'ապրի նոյն իսկ շապիկէ գուրկ կուրծքի մը տակ, ինչպէս կը պատմէ աւանդութիւնը: Եւ գերագոյն բարոյականը գեղեցկութեան արտադրութեան մէջն է: Այս նպատակը մարդկային բարոյականին անկիւնաքարն է: Առանց գեղեցկութեան՝ բարոյական, և առանց պարտաճանաչութեան՝ երջանկութիւն չկայ: Բարոյական գեղեցկութիւն, պարտաճանաչութիւն, և այս բարձրագոյն կեանքի համար ստանձնուած աշխատութիւնը մետաքսէ թելերն են, երջանկութիւն կոչուած ոսկեճամուկ բեհեզը հիւսելու համար: Ի գուր չէր որ Քառմէն Սիլվա գրեց. «Երջանկութիւն մը միայն կայ, — պարսակաւնութիւնը. միսթարութիւն մը միայն կայ, — աշխատութիւնը. վայելք մը միայն կայ, — գեղեցիկը»:

Հազարաւոր դարերու իմաստասիրական ըմբռնումներու խտացումն է որ կը դրուի մեր աչքին առջեւ, այս բանաձեւուած երջանկութեան, գիտութեան, և գեղագիտական բարոյականին մէջ: Պղատոն գեղեցկութեան հայեցողութեան մէջ կը տեսնէ կեանքի իսկական արժէքը: Կիւյս և Տէքիէր գեղեցկութեան վրայ կը հիմնեն կեանքն ամբողջ իր բարոյականով, իր դաստիարակութեամբ, իր ընտանեկան և ընկերական կազմակերպութեամբ. և Լէոնար Տը Վինչի. այդ վիթխարի գլուխը, որ իր մէջ սաղմուտորեց արդիական բոլոր յառաջդիմութիւնները, գեղեցկութեան մէջ միայն փնտռեց իր հոգիին միսթարութիւնները:

Գեղեցկութեան ըմբռնումը չի սահմանափակուիր արձաններու, բնութեան, մարդուն և ծաղիկներուն գոյնին ու գիծերու համադրութեանը մէջ: Կը մանէ հոգիներու կայլուածը, և կ'իշխէ մարդկային յարաբերական բոլոր գործունէութեանը: Գեղեցիկ կեանք մը, գեղեցիկ հոգի մը, գեղեցիկ և մաքուր խղճմտանք մը, գեղեցիկ յղացում մը, ո՛չ նուազ գեղեցիկ են քան Միլօի արձանը, կամ աստեղագաղղը երկինքը:

Գեղեցիկ հոգի մը իր գեղագիտական բոլոր յայտնութիւններուն մէջ, ո՛չ միայն ինքզինքին բաւող հոգի մըն է, այլ և ուժ մը, որ կրնայ ուրիշներու կեանքին խաւարները լուսաւորել, կորուստները յղկել, և փրկարար առաջնորդողի դերը կատարել: Եւ արգարեւ ի՞նչ է երջանկութիւնը, եթէ ո՛չ հոգիին ինքնաքաւարութիւնը: «Երջանկութիւնը կատարեալ բան մըն է, կ'ըսէ Արիստոտէլ, որովհետեւ ինքզինքին կը բաւէ. անիկա ամէնուն մատչելի է, որովհետեւ ո՛չ մէկունն է, բաւական է որ մարդ շնորհազրկուած չըլլայ բնութենէն, ամէն առաքինութիւններու անկարող ըլլալու տեսակէտէն»: Այս պարագային մարդ անշուշտ իր փորձութիւնները պիտի ունենայ, պիտի ունենայ իր տառապանքները, իր զրկումները, իր հրաժարումները, որովհետեւ առանց ասոնց կարելի չէ գեղեցկութիւն արտադրել: Պղինձը կրակներուն մէջէն հոսելով կ'արձանանայ. մարմարը մուրճի հարուածներով կ'անդրիանայ: Արձանին ու անդրիին գեղեցկութիւնները արտադրուեցան գտուելով, և մարդուն հոգեկան ու բարոյական գե-

ղեցկութիւնները պիտի արտադրուին յանուն պարտականութեան կրուած հրաժարումներով:

Գեղեցկութիւնը, որուն մէջ երջանկութիւնը կը թսխէ, միեւնոյն երեւոյթով չ'ներկայանար միտքերու: Ո՛րքան տգեղ գեղեցկութիւններ կան ինկած հոգիներու համար, որոնք գեղեցկութիւն մը ստեղծելու, գնահատելու, ճանչնալու կարողութիւններն կորսնցուցեր են: Բուին երջանկութեան օրրանը խաւարն է. խոզերը տիղմերու մէջ կը փնտռեն զայն, բորենին՝ գերեզմաններու մէջ, ու գայլը՝ շաղիղներու վրայ: Մինչ թիթեռնիկները իրենց երջանկութիւնը կը թսխեն բերարբուրեան ծաղիկներու համբուրուող շրթներուն, և ծաղիկները՝ լոյսերուն մէջ:

Բնութեան սանդուխին վրայ կեանքը նախափորձ մըն է, որ չէ կատարելագործուած: Շարունակ վերելակելու ջանքը, սակայն, իր յառաջխաղացումով հետզհետէ երջանկութեան ճամբան կըտրելու վրայ է: Ինկողներ շատ կան ճամբուն վրայ: Կրօնքը իր նահատակները ունեցաւ. գիտութիւնը՝ իր սուրբերը: Երջանկութիւնն ալ կրօնք մըն է ու գիտութիւն մը միանգամայն, և ասիկա բացառութիւն մը պիտի չկազմէ իր կռիւի դաշտին վրայ: Մեղի միայն կը մնայ հաւատաւորի բարեպաշտութեամբ մը հաւաքելու այդ նահատակներուն, այդ սուրբերուն ոսկորները, և անոնցմէ սրինգ չինելով երգելու անոնց և մեր երջանկութիւնները:

Պոստոն, Մէս, 1914 ՄՈՒՇԵՂ ԱՐՔԵՊԻՍԱՆՊՈՍ (Հրատարակ յերած հաստէ մը)

ԻՐԵՆԻ ՄԵՌԱՆ, ԲԱՅՅ ՄՏԱԾՈՒՄՆԻՆ Կ'ԱՊՐԻ

Աշխարհիս մէջ երկու ուրախութիւն կայ. Յիշատակը եւ Յոյսը. առաջինը ինծի պէս ծերերուն բաժինն է, երկրորդը քեզի պէս երիտասարդներուն. մէկը շուքն է զով եւ ամօքից, միւսը՝ լոյսը, ջերմ եւ զուարթ. ամէն ոք իր բաժինէն թող զոն ըլլայ եւ աւելին չփնտռէ:

Ժամանակը հին ցաւերը կը մոռցնէ, բայց անոյշ յիշատակներն ալ կը բաղցրացնէ:

La fortune ressemble à la femme, entre un imbécile et un homme supérieur elle choisit l'imbécile.

Sous l'ancien régime il n'y avait que des ministres sans portefeuilles; sous le nouveau régime il n'y a que des portefeuilles sans ministres.

(Անտիպ)

Այս տխուր քերթուածը գրուած է 1896ին, երբ Թուրքիայէն փախած բազմաթիւ հայ գաղթականներ Պուլկարիա կ'ապաստանէին: Եւսթորօֆ պուլկար ծանօթ բանաստեղծ մըն է, որ եղած է նաեւ կարեւոր գործիչ մը Մակեդոնական Յեղափոխութեան մէջ: Աւելորդ պիտի ըլլար շեշտել տարօրինակ աղերսը, որ կայ, քսաներկու տարի առաջ հեղինակուած այս քերթուածին, և արդի հայ կացութեան միջեւ, երբ միւսոյն գաղանային կիրքերուն զոհուած, հայ դժբաղդ գաղթականներու վիճակը դարձեալ աշխարհի սիրտը կը յուզէ:

«ՇԱՆԹ»

Ն Ա Յ Ե Ր

Հէֆ գաղթականներ . . . չնչին բեկոր
 Իսկ եւ փառաւոր մարտիրոս ազգին.
 Չաւակներ ապստամբ գերուհիին,
 Եւ զոհեր մեծ ու անուանի յաղթանակին.
 Հեռու Հայրենիքին, օտար կտուր ապաստանած,
 Տժգոյն ու խոռոչացած, կապելներու մեջ փոփոխած՝
 Կը խմեն անոնի. սիրտերը կը փսփին վերջերու մեջ,
 Եւ կ'երգեն այնպէս . . . ինչպէս կ'երգուի արցունքներու մեջին:

Կը խմեն անոնի.
 Գիւնդուրեան մեջ ամեն բան պիտի մոռնան,
 Պիտի մոռնան աղիւսութիւն, բշտառութիւն, սառապակի.
 Եռացող գիւնդին մեջ պիտի խեղդեն յիշողութիւննին,
 Պիտի բերեցնեն հիւանդ ոգին՝ ջահարկուած կործանող սակ.
 Գրուիւններ պիտի ծանրանան եւ իրենց յիշողութիւննին, այն աստեղ
 Պիտի անհետանայ սառապակի դեմքը մայրական,
 Եւ չպիտի շտեն, գիւնդ մոռացութեան մեջ,
 Օգնութեան վերջին աղերսակն անոր:

Անօրի գայրի մը ցրուած հոսին պէս՝
 Տարածուած են անոնի ամեն տեղ այլեւս.
 Բռնապետը կասաղի, անգութ, արիւնարբու,
 Անոնց վրայ իր սուրն անողորմաբար վերցուց
 Եւ արիւնի մեջ թողած հայրենիքը իրենց դժբաղդ,
 Թողած բոցերու մեջ իրենց տունն հորենակիւն,
 Հարածուած ու մերկ՝ հեռաւոր օտարութեան մեջ,
 Իրենց միակ ճառքան բաց կը գտնեն դէպ ի գիւնդուն:

Եւ կ'երգեն անոնի . . . փայրագ է երգը անոնց.
 Վերջերու մեջ կը փսփին իրենց սիրտերը խոցոտուած,
 Ասեղութիւնը, կասաղի գազակի մը պէս կը խեղդի գիւնդին.—
 Եւ կը զայտնին արցունքները տժգոյն դեմքերուն,
 Մաղձը կը յեցնի սակոյում կործանող,
 Գրուիւններու կրակը ուղեղները կը ցամաքեցնի,
 Եւ վրէժը կը բոցախառնէ այժմեան արիւնն,
 Զի վրէժին, վրէժին արիւնախառն՝ հոգիներն են ծարաւի:

Իսկ ձմեռանային մերթիւր կարծես կը ներդաշնակ գտնուի,
 Կը գոռայ, կը խոռոչի գիշերին մեջ անաբակ,
 Եւ կարծես կ'առնէ, կը բարձրացնէ եւ կը տարածէ
 Ըմբոս երգը, ըստօրինակ, աշխարհի մեջ.
 Միշտ անելի չարագոռակ՝ երկիւնքը կը մթազնի,
 Միշտ անելի կը խոռոչի գիշերը ցուրտ,
 Եւ միշտ անելի ետանդով խաբակը կ'երգէ,
 Ու փոքորիկը կը ներդաշնակ ուժգնութիւնով մը անդուր:

Անոնի կը խմեն, եւ կ'երգեն . . . չնչին բեկոր
 Իսկ եւ փառաւոր մարտիրոս ազգին,
 Չաւակներ ապստամբ գերուհիին
 Եւ զոհեր մեծ ու անուանի յաղթանակին,
 Հեռու Հայրենիքին, եւ բոսպի ու մերկ,
 Օտար կտուր ապաստանած, կապելներու մեջ փոփոխած,
 Անոնի կը խմեն. գիւնդութիւնը կը մոռնայ սառապակի,
 Ու կ'երգեն այնպէս, ինչպէս կ'երգուի արցունքներու մեջին:

Թարգմ. Գուլիարեանի և Ռ. Բ. ՇԱՎՈՐՈՅ

ՄՐՁԻՆՆԵՐՈՒՆ ԿԱՐԱՒԱՆԸ . . .

Գարնան նորագարթ ու ծիծաղկոտ արեւուն տակ ճառագայթները սաստկաշունչ ձմրան հետ պայքարէ վերադարձին հաճոյքով ու բերկրութեամբ կ'ողջունէին իրենց տիրապետութեանը ենթարկուած արտերն ու անդաստանները, լեռներն ու ձորերը: Անոնք կը ժպտէին ձիւն-վերմակին ծանրութիւնը թօթափող առաջին ձիւնածաղիկներուն ու լեռնային մանուշակներուն, կը թափանցէին առուններուն գիրկը, կը սահէին ձորձորներուն խորութիւններուն վրայէն ու առտուան հեղանուշ ու մեղմիկ զեփուռին թեւերովը կ'երթային հեռունները, միշտ հեռունները, իրենց յաղթութիւնը աւետելու թմրած ու մըրափած բնութեան: Հողի պատուածքներն երթալով կը մթնային ու կը շատնային, լեռներէն գահավէժ ալիքներ կը կուտակուէին առուններուն ու վտակներուն մէջ, ամէն կողմ կեանք ու խինդ, բնութիւնը կը տօնէր իր զարթնումը՝ դիմաւորելով արեւն ու իր կարապետները:

Աշխատանքի երգն ամէն կողմ իր հնչիւնները լսելի կ'ընէր, բովանդակ բնութեան ծոցին մէջ: Հովիւն իր ոչխարները կը հաւաքէր, այծարածն իր այծերը, երկրագործը «բարի լոյսն» իր շրթունքին, բթացած ու կոշտացած ձեռքերով արեւուն կը ժպտեցնէր ժանգոտած երկաթը խոփին ու արօրին, որոնք մոռցուած էին մառանի մը և կամ յարդանոցի մը անհիւրընկալ անկիւնը: Ծանրանիւ սայլերուն զանգուածները, դարավերջիկ անհեթեթութիւններ, մէկիկ մէկիկ դուրս կը հանուէին, կը նորոգուէին ու կը լծուէին օտարացած ու յեղզ եզներուն, որոնց պինչերէն յարդի մնացորդներ, արտաշնչութեան ամէն մէկ զօրաւոր մղումի հետ օդին մէջ կը պարէին, երթալ ձուլուելու համար փոշի կոյտերուն: Կովերն իրենց կայտառուն ու ոստոստուն հորթուկներով, չմորած աչքերով ու երկար երժկոտանքներով, ախտներու դռներէն դուրս կը թողուէին արեւուն առաջին լոգանքին ենթարկուելու համար: Այծերուն եւ ուլերուն ծիծղուն զանգակիկները փոշի աճպին հետ կ'երթային տարածուել չորս կողմը, միշտ հեռանալով ու բարձրանալով:

Մարդերուն և կենդանիներուն ուղուած աշխատանքի հրաւերն ուղղուած էր նաև միջատներուն:

Ոսկեղոծ ճառագայթներուն հողին մէջէն թափանցումը իրենց փոքրիկ ու դիւրաբեկ մարմիններուն վրայ զգալով, մըջիւնները արթնցած էին երկար քունէ: Փեթակին մէջ և հողին տակ անտեսանելի շարժում մը սկսած էր. պզտիկ սրտը֊փունքներով ու ցնցումներով բանակներ կը կազմըէին դիմաւորելու համար ջերմութեան վառարանը:

Մըջիւնները բնազդով զգացեր էին դարնան վերադարձը, սակայն իրենց սովորութեան համաձայն, նախ մէկ, յետոյ աւելի ներկայացուցիչներ զրկեր էին հողէն դուրս, տեսնելու և վկայելու աշխատանքի ցնծերգին սկսիլը: Անոնք վերադարձեր ու նպատակ էին, որ իրենք քիչ մըն ալ ուշ մնացեր էին որովհետև դրացի մըջիւններուն կարաւանները դուրս կրել սկսած էին իրենց ընկերներուն դիակները, ոմանք հողի փշրանքներ, ոմանք հինցած ու փտտած յարդի շիւղեր իրենց բոյնին եղերքները կը դիզէին, անգործներուն հրաւէր կարգալով:

Ու կը տեսնեմ անաւասիկ խումբը այն մըջիւնկարաւաններուն, որոնք առաւօտէն մինչև երիկուն, անդադրում, անխոնջ, կը կրեն ու կը կրեն: Աշխարհ մը, ազգ մըն է որ կը շարժի, կը գործէ, կը զգայ ու կ'ապրի, միջատներու ազգ մը, որ կը դիմադրէ բիւրաւոր և անհոն վտանգներու: Կը տեսնեմ մեռելակիր մըջիւն-անհատներ, որոնք մեռած ու կոխտուած ընկերի մը դիակը կը քաշեն բոյնէն հեռու, ճամբան ուրիշներ կ'իյնան, ուրիշներ կը ճզմուին անցնողներուն ոտքերուն տակ: Անոնք չեն յուսահատիր իրենց բաժին ինկած ճակատագրէն, բնազդով աշխատելու, ապրելու և սակայն կոխտուելու և ջանջախուելու դատապարտեալներ, մի' շտ բաղմանալու հակամէտ, Մարդ-գազաններու և միջատ-գազաններուն արհամարանքը ուժ կը ներշնչէ անոնց վտիտ ու յոգնատանջ մարմիններուն: Աննչան հով մը կուգայ վար գլտորելու մէկը այն անհուն մըջիւններէն, որոնք կարաւանաձեւ ժայռերուն կատարները և կամ պատերուն երկայնքին պաշար փնտռելու կը շարունին, անոնք կ'իյնան մէկը միւսին ետեւէն ու իրարու վրայ, իրենց բեռները կը ձգեն կ'երթան ու կը շարունակեն վերելքը՝ ուրիշներու ի խնդիր, ու այս կուրը, այս պայքարը կը շարունակուի անհունօրէն, որովհետև ուժովը չուզեր ճանչնալ մըջիւն-անհատին ապրելու և մանաւանդ աշխատելու սուրբ իրաւունքը: Գիշատիչ կենդանիներն ու թռչունները թշնամի են աշխատութեան, որովհետև անոնք վարժուած են անաշխատ ապրուստին, յափշտակութեամբ, կողոպուտով ու բռնի տիրացումով պահելով իրենց մասսակար կեանքը:

Դարեր շարունակ, անաւոր փոթորիկներ, արագավազ ջրի հոսանքներ, ժայռերու կտորներ ու մրրիկներ եկած ու անցած են, իրենց հետ տանելով կեանքը միլիոնաւոր մըջիւններուն, բայց ասոնք, այս աշխատանքի օրհնութեան ներկայացուցիչները շարունակած են կրկին իրենց համայնական կեանքն ու գոյութիւնը, ապրած են ու կ'ապ-

րին անաւասիկ, աչքիս առջեւէն անցնելով հաղարներով ու բիւրերով, ամէնուն բերնին մէջ օրհնեալ հասկ մը, ծիլ մը, հատիկ մը, փշրանք մը բռնուած:

Տիեզերական օրէնք: Որքան, և քանին՝ ինկած են իբրև աշխատանքի զոհեր, և սակայն քանին՝ ու քանին՝ կը շարունակեն ապրիլ, աշխատելու համար ու կ'աշխատին ապրելու համար:

Պտոյտէ մը վերադարձիս տխուր և սակայն սրտապնդիչ, առնական տեսարանի մը հանդիպեցայ, որ անծանօթ երեւոյթ մը չէ միջատներու և մանաւանդ մըջիւններու կեանքով հետաքրքրուողներուն համար:

Մըջիւններու հարիւրաւոր դիակներ կոյտ մը կազմած էին սենեակս առաջնորդող դրան աջ կողմի պատին ստորօտը: Ժամերով դիտած ու ինձի ծանօթ միջատներն էին, աչքերուս անզօրութիւնը թոյլ չէր տար ինձի տեսնելու անոնց մարմինին արտայայտութիւնը, իրենց մարմիններուն շարժումներն ու աչքիս առջեւը պատկերացող տեսարանը միայն կը բացատրէին, թէ անոնք ցեղային աղէտի մը առջեւ կը զսնուէին: Ամէն կողմէ դիակներ կը հասնէին ու իրարու վրայ կը դիզուէին: Կային քանի մը հատ մըջիւններ, որոնց պաշտօնն էր, դեռ կենդանիներն ու շարժուողները հեռացնել անկենդանիներէն. ասոնք ինամատար հիւանդապահուիչներն էին, որոնք անիմանալի և անմեկնելի միջոցներով ու դեղերով կը բուժէին հիւանդ ընկերները, որոնք ցեղին ու տեսակին փրկութեան համար անհրաժեշտ կը նկատուէին: Ուրիշներ հիւանդները զգուշութեամբ ու քնքշութեամբ կը փոխադրէին դէպի բոյն, մէկն իբրև պատգարակ կռնակը կ'առնէր վիրաւորը ու պզտիկ թափօրը կը շարժէր դէպի բոյն, ուրիշ խումբ մը ասոնց կեր կը տանէր, ու երբ անջատումի պարտականութիւնը կ'աւարտէր, ի հարկէ հրամանով, դիակները բոյնին քով, իրենց հայրենի բնակարանին քովն ու շուրջը բացուած ընդհանուր գերեզմանին մէջ կը լցուէին ու հողի կոյտ մը կը կազմէին հոն:

Ու կարաւանն է, որ դարձեալ կը սողանցուի, դէպի հեռունները, դէպի ծառերուն ու պատերուն կատարները, յանդուզն, աշխատանքի կրակն ու կայծը իրենց փոքրիկ կուրծքերուն մէջ, մարդոց ու կենդանիներուն, թռչուններուն, միջատներուն հարուածին տակ, հովէն ու փոթորիկէն, ջուրէն ու հոսանքէն մի' շտ հալածական, մի' շտ արհամարուած...:

2 Սեպտ. 1918 ՄԵՐՏԻՉ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ
Զուռա

Հ Ա Յ Ե Ր Գ

Ինչպէս կ'ուզեմ որ ժպտիմ,
Աչքերովս վշտահար,
Ուր կարաւանն հայ ցաւին,
Զգե՛ր է շուքն իր երկար :

Ինչպէս, աւա՛ղ, չի կտրեմ
Ապերախս ձեռքս այս ուժգին,
Երբ չի կրցաւ ան դժխեմ,
Սրբել արիւնն հայ վերինն :

Ինչպէս կ'ուզեմ որ յառիմ
Երգիս դժբաղդ խաղերուն,
Երբ արձագանգն հայ լացին
Ականջիս մեջ դրաւ բոյն :

Ինչպէս, ինչպէս կ'ուզեմ որ
Յաւերժութեան մեջ ծաղկիմ,
Երբ չի կրցայ ահաւոր
Բռունցքն ըլլալ հայ կամփին :

18 Դեկտ. 1917

ՄԵՐՈՒԺԱՆ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ

Հ Ա Յ - Ա Շ Խ Ա Ր Հ

«Հայաստանի օրն է քաղցր ու բարակ,
Հովերն են անուշ, պայծառ են վտակ-
Չուրն ու սրբունն հաւ սակ անմահութեան,
Խոսն ուկեզօժէ գգաւներուն բերան.
Ահա քո բիւր բարեկեր ու բիւր վտակ
Հագար քո ձորերդ ու հագար քո դաշտ՝
Տարակ քուրս ձրւնդ ու ձիւներդ շատ.
Լեռինն ու հովիս ընդարձակ ու լայն
Նախշուն զարդարին նոր հարսին նման.
Կայուսակ սարերդ գոյնզգոյն պրակ
Կայուն ի գրուի զինչ նոր թագուրակ.
Այս սարեր, ձորեր ու դաշտերս ամեն
Կարմիր են ֆրանկ, կարմիր խրակն են.
Հայոց աշխարհիկ, գարունդ է հասել,
Ահա գեղեցիկ գարուն քո եկել :»

2. ԴԵՒՈՆԵՒ Վ. ԱԼԻՇԱՆ, ՀԱՅՐՈՒՆԻ

ՇԱՆԹ չաբաթաթերթը կը թեւածէ իր նոր
չրջանը՝ աւելի՛ ազգայնացած՝ յատկացնելով ըն-
դարձակ էջեր ՀԱՅ ԱՇԽԱՐՀ բաժնին, ուր

1. Հայ տեղագրութիւնը, Հայրենագիտութիւնն իր
սխրալի ու տխրալի աւերակներու քստմնելի հողա-
կոյտներու մէջէն իսկ պիտի պատկերանայ իր վա-
ղեմի փայլով ու փառքով զոր, հակառակ Հայաս-
տանի քաղաքականութեան, չկրցան արմատա-
խլել և նսեմացնել քառասուն տարուան աննախըն-
թաց վանդալականութիւնն ու Ստիլասի հեռա-
ւոր ցեղակցութիւնը :

2. Հայ երկրաբանութիւնն ու Հայ հնէաբանու-
թիւնը լոյս աշխարհ պիտի բերեն Մեծ Հայքի, Փոքր
Հայքի, Կիլիկիոյ և Ուրարտաստանի անդնդախոր
ալբերէն անոնց երկրաբանական գետնակներն ու
բրածոյները :

3. Հայ յեղագրութիւնն ու Ջրագրութիւնը
գիտնականօրէն պիտի նկարագրեն Հայաստան
աշխարհի Մասիան ու Տօրոսը, Երասխն ու Կիւղ-
նոսը, նոյն իսկ հասարակօրէն աննշան կարծուած
սարերն ու վտակներն որոնք մանաւանդ վերջերս
Հայոց արիւնով ներկուեցան և իբր այս ուխտա-
տեղի ըլլալէ այլ ևս չպիտի դադրին :

4. Հայ հնախօսութիւնն ու Հայ պատմութիւնն
արդի հետազօտութեան սահմաններուն մէջ ան-
գամ պիտի ցոլացնեն Հայութեան ընդհանուր
քաղաքակրթութեան, գրականութեան ու գե-
ղարուեստի, դաւանաբանական ու ծիսական
ըմբռումներու, ճարտարապետութեան ու ճար-

տարարուեստին մատուցած, բայց տակաւին քիչ
հնահատուած ծառայութիւնը :

5. Հայ յեղաբանութիւնն ու Հայ բանասի-
րութիւնը պիտի պարզեն Հայերէն դասական լեզուի
ու դաւառարարբառներու ճոխութիւնն ու գե-
ղեցկութիւնը, ձևախօսական ու համաձայնական
ներդաշնակութիւնն և մանաւանդ պիտի ջանան
Արեւմտեան Հայերէնի ու Արեւելեան Հայերէնի լեզ-
ուական խտրը բառնալ և միարանութիւն մը
ստեղծել այդ կարծեցեալ ոչ միօրինակութեան
մէջ :

6. Հայ գեղեցիկագիտութիւնը կարելի եղածին
չափ պրիմակի մը մէջէն պիտի ճառագայթեցնէ
Հայուն ըմբռնած, որդեգրած գեղեցիկը լեզուին ու
Արուեստին մէջ :

7. Հայ Ազգագրութիւնը դիցավէպերու, հեք-
եաթներու, աւանդութեանց, զրոյցներու, առած-
ներու, առակներու, անէժքներու և սովորութեանց
բաղդատական վերլուծումներու շնորհիւ պիտի
հայեկացնէ Հայութեան ոգին ու նկարագիրն և
փաստացի պիտի լուսարանէ Հայ Հաղերու, Հայ
Քուրդերու, Ոսյ Քէսկէաներու, Հայ Հոռումներու և
Հայ Տաճիկներու ծագման ըստ բաւականի կնճռոտ
խնդիրը :

8. Հայ Մարտիրոսագրութիւնը պիտի ոգեկոչէ
ակնատեսներու վկայութեամբ և ամբրիկեան ու
եւրոպական սինեմայի նկարներով այն չարչարանք-
ները, տանջանքները ու մարտիրոսացումներն ու-
րոնց հետ բաղդատմամբ Հոռմէական կայսրերու և
Հաւատաքնութեան ատեանին կոտորածները ի-
րենց վայրագութենէն շատ բան կը կորսնցնեն :

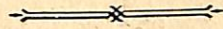
9. Հայ Տարեգրութիւնն ուկեզօժ տառերով
պիտի արձանագրէ և Հայոց երախտագէտ սիրտե-
րուն մէջ պիտի արծարծէ տաքուկ վերաբերում
մը նկատմամբ այն եւրոպացի ու Ամերիկացի հոյ
մը Հայաստաններու որոնց կը պարտինք մեր այսօր-
ուան, մանաւանդ մօտաւոր ապագայ կեանքը :

10. Մէկ խօսքով ՀԱՅ ԱՇԽԱՐՀը բոլր մը
մանազէտներու աշխատակցութեամբ հետզհետէ
պիտի հանդիսանայ Հայագիտութեան նուիրուած
մուսայարան մը :

Պ. ԽԱԶԿՈՆՅՑ

Ծանօթ. — Յաջորդ թիւերով Վան-Տոսպ գաւառ
ու Վաղարշապատ նահանգ՝ գծուած ծրագրին հա-
մաձայն :

ՎԱՂՈՒԱՆ ԿԻՆՆ

Մեր բարեկամը, որ այնքան գեղեցկորէն Հայերէնի վերածած է Լըգոնթ տը Լիւի այս բանաստեղծութիւնը, միտքէն չէր անցուցած թերեւս որ տիեզերական պատերազմը իսկապէս պիտի վերջանար ազատութեան և արդարութեան յաղթանակով: Փայլակի այս անտիպ թարգմանութիւնը ուրեմն, տեսակ մը գուշակութիւն է, որ մեր սիրտը յուզումով կը լեցնէ, քանի որ զայն ոգեկոչողը այն տարագրեալներէն է, որոնց կ'սպասենք միշտ, և որոնց բացակայութիւնը պարտաւոր կը պեղած է մեր հոգիին մէջ:

(ՇԱՆԹ)

Պ Ա Տ Ե Ր Ա Ջ Մ Ը

Ա.Ջ.Ա.Տ.ՈՒԹ.ԵԱՆ ՈՒ ԱՐԴԱՐՈՒԹ.ԵԱՆ ՀԱՄԱՐ ՄԻԱՅՆ

Ճիշդ ծովին պէս պեկոճ, որ իր ժեռուս եզերքին Կը զարնուի. մեծ ջարդին մէջ խոյացան ամենքն ալ, Վայրագորէն գուացող յորձանքներով քանձաձալ, Գնդակներէն ծակծկուած, շնչասպառ ու մոլեգին:

Յորդ արեւին սակ ամբան, արշալոյսէն մինչեւ մութ, Այգիները, հասկերը աւերելով անդադար, Սեւ սեւ պատեր մարդկային իրենց գիծերը երկար Քրեքրեցցին, ու գացին այնտեղ խուժել կոյս առ կոյս:

Յետոյ իրար փարեցան պրկումներով կասաղի, Շունչը շունչին խառնուած, խեղով աչքերը լեցուն, Տենդոս արիւնն յագեցուց երկաթները սարերուն, Հաս բունին սակ ժայթքեցին փռանքները ուղեղի:

Յաղթական ու պարտուած, ձիաւոր ու հետեւակ, Ահա՛ ամենքը գունաս, լուռ ու վայրագ, բռունցքներն՝ Փակ, ակռանքին՝ սեղմուած, ու պղտոր՝ գոյնը աչքին, Մահուան գիրկը մոլեգնոս բիւր բիւր փռուած են հիմակ:

Մեղմ անձերը, լուարով անոնց դեմքերը սփոյն Կը կարկաչի սարերէն, եւ դաշտին խորը դաժան Ուր բուռնները կը յաճին չարաշուք այդ իրիկուան երկինքն անոնց տեղերը կ'ուրուագծէ հոն հեռուն:

Եւ երբեմն, այդ անհուն հարկին մէջ, դեռ կենդանի Չի մը յանկարծ կը ցրցէ պիւրկ վիզը որ ծակ ծակ է, Եւ օդին մէջ խուպոս, դառն հրաժեշտ մը կ'արձակէ, Չոր լուրբեան վրայէն հովը կ'առնէ կը սանի:

Անե՛ծք ձեզի, խողխողո՛ւմ, մահուան ծարա՛ւ աղեկեզ, Ահեղ մոլո՛ւցք, հեղձուցիչ ու ննուող հո՛ս մեռելի, Հարիւր հազար դիակի եւ սպանդի ահուելի Յիմարական սոսկումին առջեւ, անե՛ծք, անե՛ծք ձեզ:

Երբ սակայն այդ ֆաշերն, արեւին սակ, դաշտին մէջ, Թնդանօրի երախին դիմ սիրտերնին դրած են Ու քեզ համար մահացած, Ազատութիւն, այն ասեմ, Օրհնուի՛ շինջ արիւնը՝ ձօնուած փառքիդ քու անե՛ծք:

ԼԸԳՕՆԹ ՏԸ ԼԻԼ Թարգմ. ՓՅՅԼԱԿ

Հիմա որ տառապանքի տաժանքոտ տարիները անցեալին սեփականութիւնն են դարձած, փոխանցումի այս շրջանին ուր հսկայ յեղաշրջումներ, կերպարանափոխութիւններ կը կատարուին աշխարհի բոլոր կէտերուն վրայ, հայ կի՛նն ալ անշուշտ մտաւորական և բարոյական անագին յեղաշրջման մը ենթարկուած է: Այն բռնակալ régime-ը որ ամբողջ Հայութիւնը մահացնելու հակամարդկային սկզբունքը ընտրած էր իրեն, հայ կին՞ ուսերուն վրայ ալ ծանրացաւ իր միեւնոյն անողոք ուժգնութեամբը: Հայ կի՛նն ալ, չարչարանքի իր մեծագոյն բաժինը ունեցաւ սա վերջին չորս տարուան ընթացքին: Ու մենք, բաղդաւորներս, մայրաքաղաքին համեմատաբար հանգստաւէտ պայմաններուն մէջ ապրած, քայլ առ քայլ հետեւեցանք իրենց մարտիրոսացումին ու սպրեցանք այդ անլուր տուամին բոլոր դրուագները, զայրոյթի, ընդվզումի անզօր ու սպառող ճիգերով: Կային մեր մէջ ալ, քանի մը բացառութիւններ՝ որոնց վերապահուած էր, ճակատագրականօրէն, տառապանքներուն էն զարհուրելին, — անորոշութիւնը, ու ամէն վայրկեան յիմարացնող մղձաւանջը քաղաքական աքսորուածներու կարաւանին՝ զոր կարող էին մահացնել մէկ վայրկեանէն միւսը: Սարսափի այդ անաւոր տարիներու իրերայաճորդութեան մէջ, անստոյգ ապագայի մը հեռանկարը կը ճնշեր մեր սիրտերը, և կեանքի միակ նըպատակը կը դաւանէինք համայնատարած տառապանքը: Հայ կի՛նը զգաց արհաւիրքը իր բոլոր փուլերուն մէջ, զգաց աղէտին թափը իր սրտին, իր հոգիին ծալքերուն մէջ, իր մորթին վրայ իսկ և այդ աննախընթաց տառապանքէն է որ պիտի ծնի վաղուան կի՛նը, գաղափարապաշտ ու հայրենասէր: Տառապանքէն նուիրագործուած՝ ան անշուշտ պիտի հասկնայ թէ նորակերտ հայրենիքը, արիւնո՛տ, վիրա՛ւոր, ընդհանուր վերակազմումի հսկայ աշխատանքին մէջ, պէտք ունի կնոջական քնքոյշ մասներու, այդ աղեխարշ վէճքերը գոցելու, սպիացնելու համար: Ո՞վ իրմէ աւելի փափկութեամբ, գուրգուրանքով, տառապանքի իրերահասկցողութիւնով պիտի կարենար մեր դժբաղդ որբերուն նուիրուիլ, ո՞վ իրմէ աւելի գիտակցօրէն պիտի կարենար հասկնալ այրիացած, անիրաւուած խեղճ կի՛ններուն դժբաղդ դրութիւնը:

Ամէն բանէ առաջ, այս շրջանին, մեր միակ նպատակը պէտք է ըլլայ արհաւիրքէն ազատած մեր դժբաղդ տարագրուածները փրկել: Ահա՛ հազարաւոր որբերու աղէխարշ տողանցումը. անոնց մուսլ աչքերուն խորը՝ աղէտը կը ցոլանայ իր բոլոր մանրամասնութիւններով, ու անիրաւուածներու լուռ զարմանքն է որ կը սպրդի հոն, այդ լացնող աչքերուն խորը: Կան ալ որոնք չեն զգար տխուր իրականութիւնը: Դժբաղդ, զոհներ, շատ կանուխէն խլուած մայրական գիրկէն ու հիմայ

ընականօրէն բոլորովին օտարացած, նոյն իսկ հայ ըլլալին մոռցած! Բոլոր այս սիրտ արիւնոզ դըժբաղդութիւններուն հանդէպ, անո՛նք որ անփոյթ ու հանգստաւէտ կեանք մը վարած են բաղդադարար, — կան, շատ կան այդպիսիներ ալ — արդեօք խղճահարութիւն չեն զգար, զոնէ վայրկեան մը, խորհելով թէ սա չորս տարուան ընթացքին երբ բովանդակ հայութիւնը կը մահանար, իրենք հանդարտ ու անվրդով կեանք մը կը վարէին, զերծ՝ աքսորի, բանտարկութեան սարսափէն: Խանդավառութեան շրջանին, նոր ու գեղեցիկ կեանքի մը այս վաղորդայնին, իրենց խիղճը հանգստացնելու լաւագոյն միջոցը չպիտի ըլլար արդեօք, ընդհանուր օգնութեան գործին լայնօրէն բերելով իրենց մասնակցութիւնը: Հայ կիներուն ուղղուած այն սրտաբուխ կոչը՝ զոր թերթերը հրատարակեցին, յուզիչ է իր արտայայտած գաղափարովը և անա լաւագոյն առիթը կիներուն արտայատուելու, իրենց անտարբերութիւնը թօթափելու: Բոլոր այդ թանկագին ու սնտոի դարդարանքները որոնք մինչև հիմայ կինը պճնելու ծառայած էին լոկ, առաջին անգամ ըլլալով օգտակար ու բարձր նպատակի մը պիտի յատկացուին:

Այսօրուան կինը, տառապանքէն լրջացած, կեանքի անակնկալ, անգութ հարուածներէն հասունացած, կնճռոտ ու խոհուն ճակատով, ասկէ վերջ, այլեւս կեանքի նպատակը շատ բարձր պիտի նկատէ, այդ զարդերուն, փայլուն ու գոյնզգոյն քարերուն կարեւորութիւն տալու համար, և առանց վայրկեան մը իսկ տատամսելու ան իր բոլոր զարդերէն պիտի մերկանայ: Ու ատիկա ընելով զոհութիւն մը չէ՛ որ ըրած պիտի ըլլանք: Այսօր երբ խորհինք բոլոր աքսորուածներուն, բոլոր տեղահան եղած Հայերուն վրայ, որոնք ո՛չ թէ միայն իրենց զարդարանքներն, գոհարներէն մերկացան — ի՛նչ հեզութիւն — բայց իրենց բոյներուն հիմնայատակ կործանումը տեսան, բայց իրենց սիրած էակներուն անգթօրէն ջարդուիլը տեսան, և թափառական, հալածուած, անհուն ու անվերջ ճամբաներուն վրայ, իրենց յոգնած գլուխը հանգչեցնելու տեղ մը իսկ չի գտան. մեր ամենապարզ, մեր ամենատարրական պարտականութիւնը չէ՞ օգնել այդ դժբաղդներուն, խանդոտ ու գուրգուրոտ վերաբերմունք մը ունենալ իրենց հանդէպ...: Եւ արդէն շատ ուշ չենք մնացած:

Ա. Ս.

Մեր վաղեմի աշխատակիցը՝ Ենովք Արմէն, աքսորի արհաւիրքներէն յարութիւն առնելով կը վերադառնայ մեզի: Շանթի աշխատակցութեան «Մեր հրաւերին» կը պատասխանէ իր հետեւեալ նախերգանքով՝ հայ Գպրութեան ուղղուած՝ ուր զինքը կրկին կ'ողջունենք հաճոյքով:

Հ Ա Յ Խ Օ Ս Բ Ի Ն

Ո՛վ Մեսրոպի հրաշահնար տառեր եւ հայկագեան ոսկեղէն լեզուն արխարանց Յեղիս, ինչպէ՛ս անհուն սարսուռով կը խայտամ ձեզ կրկին թոթովել կարենալուս զիտակցութիւնովը:

Եւ ինչպէ՛ս կ'արբենամ ձեզի վերադառնալուս զգլխիչ գինովութիւնովը: Տպարանի կազմածներու մոզիչ տարրեր՝ թուղթ, մեղան, մեքենայ, ձեր կախարդական հոտին կարօտը կ'ըմպեմ, դո՛ւք՝ անշունչ ձայներ՝ որ շնչաւոր Բանը կը հոլովէք եւ լոյս կը նաեանչէք խաւարին վրայ:

Հուրի ու սուրի արհաւիրքներու հսկումներուս մէջ՝ ձե՛զ երագեցի եւ ձեր աղաղակը ոգեկոչեցի միշտ, նորէ՛ն ձեզի զինուորագրուելու ցնորական յոյսով՝ երբ Մահը յամառ հալածանքով իր հրաւիրող երգը կ'ոտնար ամէն պահ:

Ձեզ գեղգեղող պանծալի նահատակներու հոգիին մէջէն՝ եղերական դիւցազնավէպեր հագներգեցի մտովին, — շիրմական դամբանականներ եւ Յոյսի ալելուներ՝ ձօնուած վաղուան Արշալոյսին՝ վարդագեղ շողերով ողողուն:

Բայց նոր Գողթաններէն ո՛չ մէկս՝ պիտի կրնանք երբեք եղերերգել անաւոր Աղէտին վէպը՝ իր բովանդակ պակուցիչ անագնութիւնովը:

Ո՛չ Հոմեր ո՛չ Վիրգիլիոս, ո՛չ Տանդէ ո՛չ Նարեկացի, ո՛չ Վարուժան ո՛չ Սիամանթօ՝ ունին բարբառը նոր Խաչելութիւնը ողբերգելու:

Ո՛վ ամէն սարսուռներու եւ ամէն ճիչերու, ամէն որոտումներու եւ ամէն մեղեդիներու նուագին կարող անհուն ալիքներով ովկէան Լեզու, տո՛ւր Գպրութեան տաճարիդ խնկարկող անեղ փոթորիկէն վերապրող քուրմերուս՝ ուժիդ ամենագոր ստեղծագործ շունչը՝ միանուագ համերգելու Ազգին մեծ սգաւոր պատմութիւնը՝ անդառնալի շքեղ նահատակներու համաստեղութեան կեանքը փափող եւ Ապագայի հորիզոններէն ծագող նոր Արեւը փառաբանող:

ԵՆՈՎՔ ԱՐՄԷՆ

Մ Ո Ռ Ն Ա Ն , Մ Ո Ռ Ն Ա Ն

«Յանցանքը նախկին դահլիճինն էր, ազգինը չէր. Հայերը մոռնալու են իրենց դէմ գործուած անիրաւութիւնները»:

«Ասոր պատասխանատուն սակայն մենք՝ թուրքերս չենք, կառավարութիւնն է»:

Ա.Լ. Քէմալ

Այսպէս արտայայտուեցան քանի մը թուրք լրագիրներ և պաշտօնական անձեր:

Մոռնալու ենք գործուած անիրաւութիւնները, քանի որ թուրք ազգը չէր մեզի սպաննողը, թալանողը, բռնի իշխմանը:

Մոռնալու ենք գործուած անիրաւութիւնները, քանի որ անհատական ոճիւններ էին անոնք:

Այսպէ՛ս ուրեմն...:

Բոլոր յանցանքը վարիչներու ուսերուն վրայ կը ծանրանայ: Այսպէս բսելով, սպաննուեցանք, թալանուեցանք, բռնի իշխմանք, առեւանգուեցանք...: Միլիոն հոգիներ վրայ տուինք, միլիոն հոգիներ, խողխողուած, չարչարուած, բանտերու մէջ խղզուած, լուռներու վրայ անօթութենէ ինկած ու այսպէս բսելով միլիոններ արժող հարստութիւննիս մեր ձեռքէն խլուեցան, գաւառը չի թոշնած կին չի մնաց...: Բայց մոռցանք բոլորը, քանի որ թուրք ազգը չէր այս ամէնը ընողը: Կառավարութիւնն էր: Չէթաներն էին...:

Այս տողերը գրողը Հայ մըն է, և ամէն Հայ ինծի պէս տառապած է:

Ի՛մ վիշտս պիտի պատմեմ, վիշտիս հրէշային հէքեաթը...: Պահ մը լսեցէ՛ք ինծի, հակառակ անոր որ ձեր շրթունքէն ալ կը կաթին արիւնի պատմութիւններ:

1895ին հայրս սպաննուեցաւ, հորաքոյրս մեռցուցին, հորեղբորդիներս բռնի իշխմանուցան: Ո՛վ էր հայրս սպաննողը, — անհատ մը, չէթա մը...: Եւ ի՞նչպէս սպաննուեցաւ. լեզուն և աջ ձեռքը կտրուելով, որովհետեւ փաստարան էր և իր իսլամ ընկերները յաջողութիւններուն չէին կրնար հանգուրծել: Միևնոյն ատեն ամբողջ նիւթական հարստութիւննիս կորսնցուցինք: Երբ ջարդէն վերջը տուն եկանք, ո՛չ իսկ դգալ մը, գաւաթ մը, ո՛չ իսկ թաշկինակ մը գտանք. տախտակները, պատահանները իսկ առեր տարեր էին:

Ու մոռցայ, և ինծի հետ ամէն Հայ մոռցաւ իր տառապանքը:

Որովհետեւ թուրք թերթերը և պաշտօնական անձեր կ'ըսէին.

— «Յանցանքը նախկին դահլիճինն էր, ազգինը չէր...»:

Ու մոռցանք, քանի որ թուրքին հետ կողք կողքի ապրելու ստիպուած էինք: Ու մեր տառապանքին թեւերը մեր հոգիին մէջ իսկ կտրեցինք, քանի որ անիկա կարող չէր ազատօրէն թռելու...:

Մոռցանք, որովհետեւ յանցանքը... Համիտիինն էր, հին ուճիմիներ:

Տանըչորս տարի անցաւ: Բէթիմը փոխուեցաւ, — Նոր Բէթիմ. — սահմանադրութիւն ունէինք: Ու անա՛ Ատանայի ջարդը եղաւ, քստմնեցուցիչ, ահաւոր:

Ամէն Հայ նորէն տառապեցաւ, ցաւէն յիմարացաւ: Ու մեր ազգային ողբերգութիւնը արձանագրեց ամենէն դարհուրելին խոշտանգումներուն, սպաննութիւններուն...: Մեր մարտիրոսութիւնը ամբողջ աշխարհի երեսին պռուցցինք. մեր վիշտի ազաղակներովը սակայն աշխարհ իր առանցքին շուրջը դառնալէ չի դադրեցաւ. ոչ ոք լացաւ մեզի հետ:

Ու ես մոռցայ, ամենքս ալ մոռցանք կատարուած խոզութիւնները, կորուստները:

Յանցանքը խուժանինն էր, չէթաներունն էր: Մոռցանք, որովհետեւ չէինք կրնար հակառակը ընել:

Վեց տարի դա՛րձեալ սահեցաւ մեր տառապանքին վրայէն, վեց սե՛ւ տարիներ:

Ու անա՛ ընդհանուր պատերազմին ամենէն ո՛չ սուր շրջանին, կ'աքսորուինք, — ո՛չ, կը տեղահանուինք: Անգթութիւն չի մնար որ չի գործուի մեզի դէմ. մեր մտաւորականներուն մեծ մասը ոչնչացած, մեր ամբողջ գաւառի Հայութիւնը մեռած, անհետացած: Հեգնութիւն պիտի ըլլար նիւթական կորուստներուն խօսքն ալ ընել:

Ես իմ մասին կորսնցուցի մայրս, երկու քոյրերս, իրենց զաւակներով, երեք հօրեղբորորդիներս, անոնց արու զաւակներով, վերջապէս բոլոր ազգականներս: Որովհետեւ իրենց աքսորի օրէն ի վեր չ'որս երկար տարի անցած է, և ո՛չ մէկ լուր առած եմ անոնցմէ: Ու ինծի հետ ամէն Հայ գրեթէ կորսնցուց իր սիրելիներէն մէկ քանին:

Կրնամ շարունակել այս զահանդացուցիչ հէքեաթը: Ո՛վ կրնայ առանց պաղարիւնը կորսնցնելու մտիկ ընել:

Հազար կտոր կ'ըլլայ հոգիս, երբ պահ մը կը սաւառնի դէպի այն տեղերը, ուր աշխարհի վրայ ո՛չ մէկ պատմական ոճրագործի միտքէն իսկ չանցած հրէշութիւնները կատարուեցան: Սիրտս կը դադրի բաբախելէ, երբ կը խորհիմ թէ այսքան արիւնի ու այսքան արցունքի մէջ ինչպէ՛ս կ'ապրիմ, ինչպէ՛ս կ'ապրինք:

«Յանցանքը նախկին դահլիճինն էր, ազգինը չէր...»: Չէթաներն էին: «Այլևս Հայը չպիտի ջարդուի»:

Այսպէ՛ս կը գրեն նորէն թուրք թերթերը, և այսպէ՛ս կը յայտարարէ Օսմանեան ծերակոյտի նախագահը:

Մ. Պ.

ՀԱՅ ՀՈՐԻՉՈՆԵՆ

Ո՛վ պիտի աշխատակցի «Շանթ»-ի. — Ինչո՞ւ դադարեցաւ մեր հանդեսը. — Մեքեիսի բանեկն՝ Հայկ. Հանրապետութեան Ազգ. Ժողովի նախագահ. — Armenia.

— «Քանի՞ գրագէտ մնաց, Ո՛վ պիտի աշխատակցի Շանթի...» Այսպէս կը հարցնեն մեզի:

Մենք ալ արդէն այս հարցումները ըրինք, երբ թերթը վերհրատարակելու միտքը ունեցանք:

Մեր մեծ գրագէտներէն շատերը այլեւս պիտի չի վերադառնան: Հազիւ մէկ քանի գրագէտ մնացեր է Պոլսոյ մէջ: Թրքահայ գրողներէն չորս-հինգ հատ ողջ են, եգիպտոս: Եւ քանի մը հատ ալ Եւրոպա կը գտնուին: Անշուշտ երբ հաղորդակցութիւնները վերսկսին ըտուր ցրուած Հայ գրագէտները պիտի հաւաքուին «Շանթ»-ի շուրջը, հոգի տալու համար Հայ գրականութեան, սի՛րտ տալու համար Հայ ժողովուրդին:

Ամէնքս ալ կարծես նոր ծնած ենք: Նորածինի մը պէս աչքերնիս խոշոր խոշոր կը բանանք օրուան տարօրինակ դէպքերուն առջեւ: Չորսուկէս տարիէ ի վեր մեր ներքը կուտակուած տառապանքը, ատելութիւնը, սարսփը կը պռուանք առաջին առիթով, ճիշտ այնպէս, ինչպէս նորածինը առաջին անգամ սուր ու իմաստուն ճիչով մը իր ազատագրումը կ'աղաղակէ:

1915ի ապրիլ 24ին, «Շանթ»-ի վերհրատարակութիւնը ձեռք ձգած, — որովհետեւ երկու անգամ դադարման դատապարտուած էր, գրաքննիչին իբրեւ թէ ցոյց չի տրուած պաշտօնական? զեկոյցներ հրատարակած ըլլալուն համար, — շաբաթաթերթի ձեւին տակ, արդէն 60րդ թիւը ցրուած էինք, երբ նոյն գիշերը կը ձերբակալուէին մեր գրագէտները և ծանօթ Հայ անձնաւորութիւնները:

Առտուն երբ Պոլսոյ մէջ տարածուեցաւ սարսփելի լուրը, ամէնքս տարբեր տարբեր մեկնութիւններ սկսանք տալ: Կարծեցնիք նախ թէ պատանդ առնել կ'ուզեն, որպէս զի կովկասի ձակատը կուռող Հայ կամաւորներուն միամիտութիւն մը կը լըլըլեցնել տան...:

Թեոյ հասկցուեցաւ կամաց կամաց թէ այդ դիւալին որոշումը աւելի հեռաւոր միտքեր կը շօշափէր: Գացին նոյն գիշերը, և քիչ մը ատեն Պոլսոյ հետ հաղորդակցութիւն ունենալէ վերջը, հետքերնին կորսուեցաւ:

Այս ասուելի սճիւրհին հեղինակները պիտի պատժուին թերեւս, բայց ի՞նչ կ'արժէ անոնց անօգուտ, անկարեւոր կեանքը, մերթններուն անհրաժեշտ օգուտները, որքանք կեանքերուն հետ: Երբք չպիտի կըրնանք միտքաբանիլ, եթէ նոյն իսկ մեզի եղածին պէս, քաղաքակիրթ Եւրոպան աքսորի, ջարդի, սովի և հալածանք-

ԹԻՖԼԻՉ, ՄԵՏԵԼԻ ԲԱՆՏԸ

Ուր քաղաքի և Ս. Շուշանի, եւ գորոշու կառավարութիւնը բանեի վերածած է: Ա. Ահարոնեան երկար ատեն արգելափակուած է այս բանեի մէջ:

ԱՐՇԱԿ ՏԵՐ-ՄԱՀՏԷՍՅԱՆ

ներու կանոնաւոր շարժումի մը մէջ բնաջինջ ընէ ամբողջ վահանակը: Այլեւս չպիտի կրնանք ունենալ Չիլիկիերեան մը, Վարուժան մը, Զօհրապ մը, Ակնունի մը, Զարդարեան մը...:

Մեւնի գետեր պիտի հոսեցնենք ասիէ ետքը, մեր տաղանդներուն կորուստին համար: Ու երբք չպիտի մոռնանք, նոյն իսկ եթէ զուլումի հոմանիշ եղող երկիրներ այլևս հին աշխարհագրութեան և պատմութեան մէջ դոյրութիւն ունենան միայն:

Անտարակոյս այդ հալածանքի օրերուն չէինք կրնար շարունակել «Շանթ»-ը: Անհետացաւ չորսուկէս տարի, ու այսօր կը փայլի դարձեալ, իր լուսարձակը պտտցնելու համար Հայ Հորիզոնին վրայէն:

Ահա՛ ձակատագրի տարօրինակ խաղերէն մէկը: Պ. Ահարոնեան որ, իր ծանր հիւանդութեան պատճառով, կը կարծուէր թէ Մետեիսի բանտէն պիտի չկրնայ ողջ ազատիլ, այսօր կ'ողջունենք զինքը իբրեւ Նախագահ Հայկական Հանրապետութեան Ազգային Ժողովին: Կը յիշեմ այն տիրութիւնը որ աչքերու մէջ կը լճանար, երբ իր անդամիկ զաւակը, Պ. Վարդգէս Ահարոնեան, թիֆլիզէն հօրը տաժանելի կեանքը կը նկարագրէր այս տողերը գրողին: Հրանդ կը պուար Պոլսահայերուն սկանջին:

— «Իմացէ՛ք, Ահարոնեան հիւանդ է...» Միւս կողմէ Վարուժան իր գեղեցիկ քերթուածներէն մէկը կը գրէր, Պատգամաւորները, և կ'ուզէր անո՛ր, որ Մետեիսի բանտին խոնաւ պատերուն տակ կճկտած, չէր կրնար երեւակայել թէ օր մը ինք տարբեր Պատգամաւորներու Նախագահը պիտի ըլլայ:

Արշակ Տեր-Մահտեսեան, որուն նկարը կը հրատարակենք այս թիւով, իմբազիր-հրատարակիչն է Նիւ Եօրքի Armenia հանդէսին: Նախապէս խմբագրած է «Արծիւ» շաբաթաթերթը: Երկու տարիէ ի վեր կ'աշխատակցի ամերիկեան թերթերու: Կ'ըսուի թէ պատերազմի ընթացքին Հայկական Մարտիրոսագրութեան շուրջ իր գրած յօդուածները Ամերիկեան համակրութեան հոսանքը ընդարձակած են:

Ե. Ա. Ն. Կ. Ս. Գ. Ե. Լ.